

УДК: 316.614.6

Дикань Л.В., старший лаборант кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 6, Харків, Україна, 61022, email: lyubovagamiryan@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6963-8422>

ДОЗВІЛЛЄВІ ПРАКТИКИ СІЛЬСЬКИХ І МІСЬКИХ ПІДЛІТКІВ ХАРКІВЩИНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ БАГАТОВИМІРНОГО ШКАЛЮВАННЯ)

Проаналізовано особливості реалізації дозвіллевих практик підлітковою молоддю Харкова та Харківської області. Окреслено найвагоміші подібності та відмінності в реалізації дозвілля сільськими та міськими підлітками. Зазначено, що серед сільських підлітків більш популярними є такі види занять, як перегляд телевізійних передач, відвідування дискотек, клубів, відвідування церкви; міські підлітки частіше, ніж їхні сільські однолітки, відвідують кінотеатри. Засвідчено, що такі види дозвілля, як спілкування в соціальних мережах, прослуховування музичних записів, просто відпочинок, зустрічі з друзями, знайомими, прийом і відвідування гостей, є найбільш поширеними серед підлітків міст та сіл Харківської області. Виявлено, що наразі у підлітковому середовищі домінують пасивні види дозвілля. Емпіричним шляхом завдяки проведенню багатовимірного шкалювання виокремлено такі типи дозвілля, як розважальне й освітнє та святкове й повсякденне. Зазначено, що для міських підлітків технічна та художня творчість, участь у художній самодіяльності мають освітню функцію, для сільських підлітків лише художня творчість є освітньою практикою, яка спрямована на розвиток, набуття підлітками авторитету у різних фігураціях (за Н. Еліасом), інші ж види творчості є розважальними, спрямованими на відпочинок. З'ясовані відмінності (зокрема, що подорожі за кордон є освітнім видом дозвілля для міських підлітків, проте розважальним для їхніх сільських однолітків) ще потребують подальших підтверджень, інтерпретацій і уточнень, у тому числі за допомогою якісних методик. Виявлено, що відвідування кінотеатрів і прогулянки містом є розважальними дозвіллевими практиками для міських підлітків, для сільських – освітніми.

Ключові слова: підлітки, дозвіллеві практики, творчі дозвіллеві практики, міський соціальний простір, сільський соціальний простір.

Dykan L.V., Senior Assistant, Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Square 6, Kharkiv, Ukraine, 61022, email: lyubovagamiryan@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6963-8422>

LEISURE PRACTICES FOR ADOLESCENT YOUTH LIVING IN RURAL AND CITY AREAS OF KHARKIV REGION: COMPARATIVE ANALYSIS (BASED ON THE MULTIDIMENSIONAL SCALING)

The article analyzes the peculiarities of leisure practices for adolescent youth in Kharkiv and Kharkiv region. Author outlines most significant similarities and differences in the leisure activities of rural and urban adolescents. It is noted that among rural adolescents the most popular activities are: watching television, visiting discos, clubs, visiting the church; urban adolescents visit cinemas more often than their peers living in rural areas. It is certified that such kinds of leisure activities as communication in social media, listening to music, resting, meeting with peers, welcoming and

© Дикань Л.В., 2018

visiting guests are more widespread among adolescents of Kharkiv region cities and villages. Paper reveals that during adolescence passive leisure activities are more dominant. Through multidimensional scaling, author singles out the following types of leisure activities: entertainment, educational, festive and everyday ones. It is noted that for adolescents living in urban areas both technical and artistic creativity, together with participation in amateur art activities have an educational function; for rural adolescents only amateur art activities is an educational practice that aims at their development and gaining different shapes of authority in adolescents (according to N. Elias), where other types of creativity are entertaining, aimed at leisure. It is emphasized that traveling abroad is an educational leisure for urban adolescents, but it is entertainment for their peers in the rural area, however, this still needs further confirmation, interpretation and clarification, including through qualitative research methods. It has been discovered that visiting cinemas and walking around the city are entertaining leisure practices for urban adolescents, while for rural adolescents, they serve as educational practices.

Keywords: *adolescents, leisure practices, creative leisure practices, urban social space, rural social space.*

Для пiдлiткової молодi, зокрема старшокласникiв, характернi два основних види повсякденних практик – навчальнi та дозвiллєвi. Вони є невид'ємною частиною процесу соцiалiзацiї особистостi. Її успiшне проходження сприяє пiдтримцi соцiального порядку в суспiльствi, його “здоров'ю”, стабiльностi соцiальної системи, її життєстiйкостi. У навчальних i дозвiллєвих практиках мiстяться коди, якi продукуються суспiльством. Їх засвоєння дозволяє увiйти в певну сферу соцiального простору i вiдтворити його в подальшому через новi практики. Однак можливiсть такого вiдтворення i, головне, продукування нових видiв практик мають лише iндивiди з iнновацiйним потенцiалом, творчим мисленням, здатнiстю креативно дiяти в тих чи iнших соцiальних ситуацiях. Такi здiбностi актуалiзуються завдяки творчим дозвiллєвим практикам, якi дають можливiсть самовираження, самореалiзацiї, виявляють i розвивають креативний потенцiал особистостi.

Серед українських вчених до вивчення дозвiллєвих практик, зокрема молодiжних, звертаються такi дослідники, як В. Арбенiна, О. Балакiрева, М. Бровко, Н. Давидова, Л. Сокурянська, I. Сушицька, Л. Устименко, Н. Цимбалюк, О. Чебоненко та iншi. Проте, незважаючи на досить велику кiлькiсть робiт, присвячених молодiжному дозвiллю, дослідження пiдлiткових дозвiллєвих практик не перебуває у фокусi пильної уваги соцiологiв. Нагальна необхiднiсть таких досліджень зумовлена тим, що, як уже наголошувалося, значну частку пiдлiткової повсякденностi становлять саме дозвiллєвi практики, якi вiдiграють особливу роль у соцiалiзацiї особистостi. Вiд того, яким змістом наповнює пiдлiток своє дозвiлля, яким його видам (пасивним чи активним, у тому числi творчим) вiддає перевагу, багато в чому залежить те, яка особистiсть сформується – пасивна, безiнiцiативна чи активна, креативна, схильна до iнновацiй, творчої дiяльностi. Саме така особистiсть потрiбна сьогоднi українському суспiльству. Зазначене надзвичайно актуалiзує вивчення активних, в тому числi творчих, дозвiллєвих практик пiдлiткової молодi, їхньої ролi в розвитку перерахованих нами особистiсних якостей, а також особливостей соцiального контексту реалiзацiї цих практик, зокрема мiського та сiльського середовищ.

Мета статті – виявити особливості дозвіллевих практик міських і сільських підлітків (на прикладі підліткової молоді Харкова та Харківської області). Емпіричною базою роботи є результати ініціативного міжнародного соціологічного дослідження “Молодь на пограниччі Центральної та Східної Європи”, проведеного в березні – травні 2015 р. кафедрою соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна та соціологами з Дрогобича серед школярів випускних класів прикордонних регіонів України, Польщі та Угорщини (керівник дослідження в Харкові та Харківській області – професор Л.Г. Сокурянська). У рамках цієї статті ми аналізуємо інформацію, отриману за нашої участі в ході опитування підлітків Харкова та Харківської області. У цій частині дослідження вибірка становить 428 осіб, серед них: 203 підлітки, які проживають у Харкові, і 225 підлітків, які проживають у прикордонних районах Харківської області (Золочівському, Дергачівському, Харківському, Вовчанському, Великобурлуцькому, Дворічанському), серед них: жителів сіл – 101, малих міст і селищ міського типу – 124. З огляду на обсяг вибірки, результати цього дослідження не можна екстраполювати на всю генеральну сукупність (підлітків Харкова та області), проте вони дають уявлення про особливості життєдіяльності міських і сільських старшокласників, у тому числі їхніх дозвіллевих практик.

Обравши як об'єкт свого дослідження підлітків міста і села, їх дозвіллеві практики, можна стверджувати, що в процесі соціалізації велике значення має соціальний контекст, в якому перебуває молода людина. Від оточення особистості, яка формується, багато в чому залежить результат процесу її становлення [1, с. 252]. Система цінностей і ціннісних орієнтацій, а також повсякденних практик сільських підлітків відрізняється від системи цінностей і життєвих практик підлітків, які живуть у місті. Сільський і міський соціальний простір можна розглядати як життєве середовище, яке виконує різні функції. З одного боку, це джерело інформації, яке допомагає передбачати події та реалізовувати практики, пов'язувати дії індивіда з діями соціальних груп, з іншого боку, середовище забезпечує зворотний зв'язок: індивід або група впливають на життєве середовище, змінюючи його [2, с. 401]. Таким чином, здійснюється подвійне конструювання соціальної реальності, описане П. Бурдьє. Цінності індивіда формуються під впливом соціальних інститутів, а соціальні інститути змінюються за допомогою практик, які, у свою чергу, опосередковані ціннісними орієнтаціями індивіда. Різні соціальні простори продукують різні цінності, що позначається на реалізації індивідами повсякденних практик. Порівняльний аналіз міської та сільської інфраструктури свідчить про деякі їхні відмінності. Так, у селах модернізація соціальних об'єктів (у тому числі дозвіллевих) перебуває на початковому етапі [3, с. 412]. Фактично там відсутня дозвіллева інфраструктура, що значно знижує можливості сільської молоді в залученні до різноманітних форм дозвілля. Відсутність музеїв, бібліотек, театрів і кінотеатрів робить цінності пізнання, творчості менш значущими. Поза цим контекстом підлітку складно сформувати культуру художнього сприйняття, інтерес до мистецтва, здатність творчої інтерпретації змісту художніх творів, а отже, і здатність до творчої самореалізації та духовного самовдо-

сконалення [4, с. 526]. У цiй ситуацiї, як свiдчать соцiологiчнi дослiдження, актуалiзуються, насамперед, на рiвнi сiмейних практик, пасивнi, статичнi форми проведення вiльного часу [5, с. 561]. Дiти i пiдлiтки переймають зразки, норми, цiнностi батькiвської сiм'ї та реалiзують їх у своїх повсякденних практиках, у тому числi дозвiллевих. За результати дослiдження, ми виявили, що в сучасних умовах, незважаючи на вiдмiнностi в дозвiллевiй iнфраструктурi мiста i села, практики проведення вiльного часу мiських i сiльських пiдлiткiв вiдрiзняються не так iстотно, як можна було б припустити i як це було ще 10–15 рокiв тому.

Одновимiрний порiвняльний аналіз дозвiлля сучасних пiдлiткiв iз сiл i мiст України засвiдчив процеси унiфiкацiї дозвiлля в пiдлiтковому середовищi. Було виявлено, що серед сiльських пiдлiткiв бiльш популярними є вiдвiдування дискотек, клубiв, перегляд телевiзійних передач, вiдвiдування церкви; мiські пiдлiтки частiше, нiж їхнi однолiтки в областi, бувають у кiнотеатрах. Крім того, найпоширенiшими формами реалiзацiї пiдлiткового дозвiлля як у Харковi, так i селах Харкiвської областi є спiлкування в соцiальних мережах, прослуховування музичних записiв, просто вiдпочинок, зустрiчi з друзями, знайомими, прийом i вiдвiдування гостей. Ми з'ясували, що в обох групах опитаних превалюють пасивнi види дозвiлля, що певним чином пов'язано з появою Інтернету. Поява всесвiтньої мережi вплинула на унiфiкацiю дозвiллевих практик мiської та сiльської пiдлiткової молодi [6, с. 94–97].

Отже, розглянувши структури дозвiлля сiльських i мiських пiдлiткiв, ми не зафіксували значних вiдмiнностей. Проте, на нашу думку, хоча розглянутi структури мають багато спiльних рис, ми маємо розумiти, що стоiть за вибором певної дозвiллевої практики. Адже звертатися до певного виду практик пiдлiтки можуть з рiзною метою, включенiсть до певної дозвiллевої фiгурацiї¹ (за Н. Еліасом) може залежати вiд рiзних владних ресурсiв², якi в нiй здобуваються iндивiдами.

Тому для бiльш поглибленого дослiдження особливостей дозвiллевої фiгурацiї сiльської та мiської шкiльної молодi розглянемо, вiд чого можуть залежати преференцiї у виборi того чи iншого виду дозвiлля.

На двох масивах (мiські та сiльські пiдлiтки) нами реалiзовано багатовимiрне шкалювання видiв дозвiлля. Ця процедура об'єднує алгоритми пошуку латентних змiнних, що зумовлюють сприйняття респондентами дослiджуваного явища. Цей метод дозволив нам представити суб'єктивне вiдчуття пiдлiтками "схожостi" видiв дозвiлля. Було отримано 2 графіки, якi мають подiбностi та вiдмiнностi (рис. 1, 2).

Отже, у верхнiй частинi графіка розташовано такi дозвiллевi практики, як комп'ютернi iгри; перегляд ТБ; вiдвiдування дискотек клубiв; iгри в карти; подорожi

¹ Під дозвiллевою фiгурацiєю розумiються вiдносини мiж iндивiдами, що структурованi на рiзних рiвнях взаємозалежностi та влади i опосередковують дiї iндивiдiв у дозвiллевому просторi.

² Владний ресурс – матерiальний чи символiчний продукт соцiальної реальностi, який сприяє отриманню iндивiдом бiльш високої позицiї у фiгурацiях.

за кордон, ігри в більярд, боулінг; активний відпочинок (ковзани, лижі, ролики тощо); спорт та спортивні ігри; зустрічі з друзями; просто відпочинок; відвідування церкви; настільні ігри; відвідування кафе, барів; додаткова праця з метою заробітку; шашки, шахи; відвідування кінотеатрів; прогулянки містом; спілкування у соціальних мережах. Майже всі перераховані види дозвілля виконують функцію відпочинку для підлітків. Верхня частина графіка заповнена дуже щільно на відміну від нижньої, до якої потрапили “серйозні” (за Р. Стеббінсом) види дозвілля.

Похідна стимульована конфігурація

Модель Евклідової відстані

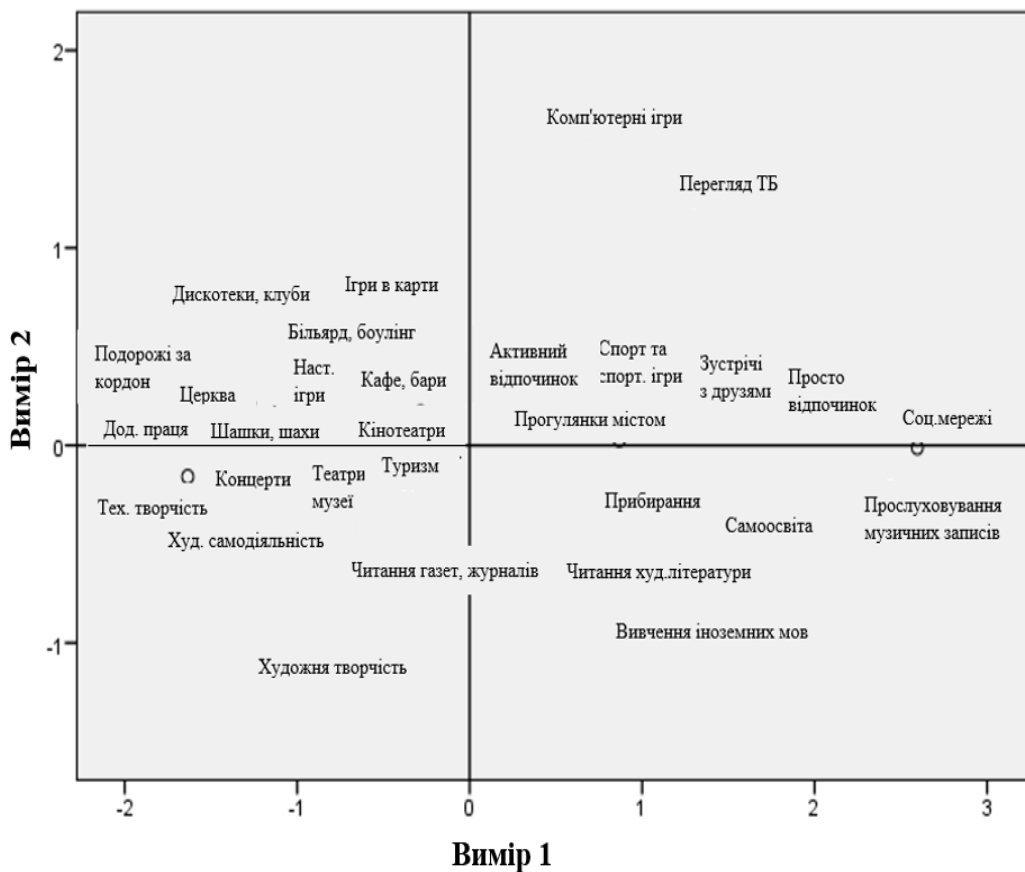

Рис. 1. Багатовимірне шкалювання простору дозвілля міських підлітків

Джерело: складено автором.

Похiдна стимульована конфiгурацiя

Модель Евклiдової вiдстанi

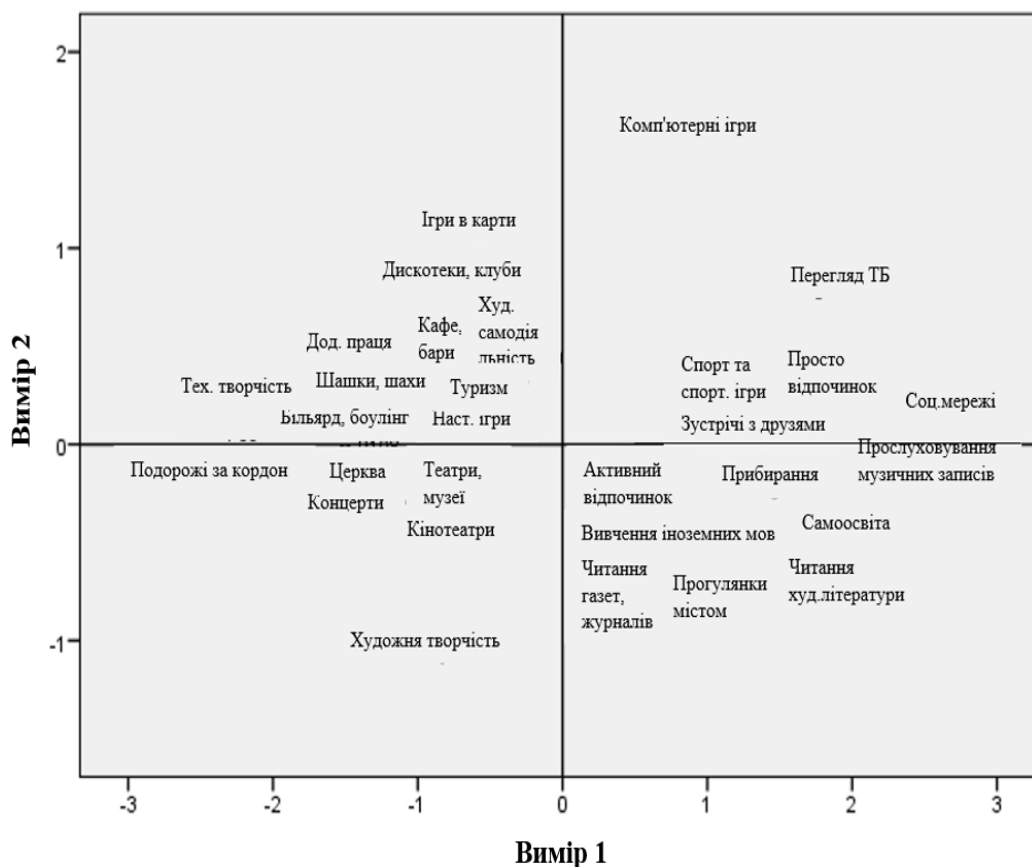

Рис. 2. Багатовимiрне шкалювання простору дозвiллiя сiльських пiдлiткiв

Джерело: складено автором.

На нижнiй частинi графiка розмiщено такi дозвiллевi практики: туризм, прогулянки за мiстом; вiдвiдування концертiв; вiдвiдування театрiв, музеїв; прибирання в будинку, квартирi; технiчна творчiсть; участь у художнiй самодiяльностi; самоосвiта; прослуховування музичних записiв; читання газет, журналiв; читання художньої лiтератури; художня творчiсть; вивчення iноземних мов. Бiльшiсть зазначених видiв дозвiллiя мають освiтньо-пiзнавальнi функцiї, пов'язанi з навчанням, отриманням такого владного ресурсу, як новi знання. Тому ми умовно позначили вертикальну вiсь як розважальне/освiтнє дозвiллiя.

На лівій частині графіка бачимо такі види дозвілля: відвідування дискотек, клубів; ігри в карти; подорожі за кордон; ігри в більярд, боулінг; відвідування церкви; настільні ігри (доміно, нарди); відвідування кафе, барів; додаткова праця з метою заробітку; шашки, шахи; відвідування кінотеатрів; відвідування концертів; відвідування театрів, музеїв; туризм, заміські прогулянки; технічна творчість, художня самодіяльність; художня творчість. Координата “читання газет, журналів” перетинає вісь ординат, тому ми не включаємо її у перелік. Отже, у лівій частині графіка опинилися види дозвілля, що не є повсякденними та потребують певної підготовки перед їх практикуванням.

На правій частині графіка розміщені комп’ютерні ігри; перегляд ТБ; активний відпочинок (лижі, ковзани, ролики); спорт та спортивні ігри; зустрічі з друзями; просто відпочинок; прогулянки містом; спілкування в соціальних мережах; прибирання в квартирі, будинку; самоосвіта; прослуховування музичних записів; читання художньої літератури; вивчення іноземних мов. За результатами одновимірного розподілу, майже всі види дозвілля, що розміщені в цій частині графіка, є повсякденними для підлітків, ними займаються щодня або кілька разів на тиждень. Такі заняття не потребують певної підготовки, вони більшою мірою є рутинізованими для підліткової молоді. Тож, ми умовно позначили горизонтальну вісь як святкове/повсякденне дозвілля.

Ми розглянули результати багатовимірного шкалювання на масиві міських підлітків. Щоб порівняти, чи відрізняється дозвілля міських і сільських підлітків, ми повторили багатовимірне шкалювання на масиві сільських підлітків.

Результати, отримані на масивах сільських та міських підлітків, виявилися схожими: у верхній частині графіка сільської підвибірки розташовано фактично всі види дозвілля, які є розважальними, виконують рекреативну функцію.

У нижній частині графіка розміщено більшість “серйозних” видів дозвілля. Отже, як і у випадку з дозвіллям міських підлітків, ми назвали вертикальну вісь розважальне/освітнє дозвілля. Серед відмінностей результатів багатовимірного шкалювання слід зазначити, що для міських підлітків всі види творчого дозвілля мають освітню функцію (розташовані в полі освітнього дозвілля). Для сільських підлітків такою функцією наділена лише художня творчість, а участь у художній самодіяльності та технічна творчість опинилися серед розважальних практик, які є відпочинком школярів. Ми припускаємо, що у міському середовищі з більш розвиненою дозвіллевою інфраструктурою художня самодіяльність і технічна творчість є комерціалізованими, поставленими на більш професійний рівень, ніж у селі. Тому такі види дозвілля більшою мірою сприймаються підлітками як владний ресурс у вигляді отримання нових знань, сертифікатів, як “інвестиція” у майбутнє.

За результатами багатовимірного шкалювання на масиві сільських підлітків у лівій частині графіка розмістилися практики, які не є щоденними чи щотижневими, вони пов’язані з “розривом повсякденності” і потребують докладання певних зусиль, підготовки для їхньої реалізації.

У правій частині графіка розташовано більшість видів, що є повсякденними для підлітків. Тому, як і у випадку з масивом мiських пiдлiткiв, ми позначили горизонтальну вісь святкове/повсякденне дозвілля. Необхідно зазначити, що всі види творчого дозвілля і для сiльських, і для мiських пiдлiткiв не є повсякденними і потребують підготовки для реалізації. Цікаво, що відмінностей розміщення практик на вісі святкове/повсякденне дозвілля серед мiських і сiльських пiдлiткiв фактично не було. Лише читання газет, журналів на масиві мiських пiдлiткiв опинилося на перетині з віссю абсцис, зайняло нейтральну позицію, а на масиві сiльських пiдлiткiв чітко розташувалося серед рутинізованих видів дозвілля.

Отже, серед дозвіллевих практик пiдлiткiв ми виділили дві пари “антагоністів”: розважальне й освітнє дозвілля; святкове і повсякденне дозвілля. Серйозних відмінностей у розділенні видів дозвілля за категоріями святкове й повсякденне на масиві сiльських і мiських пiдлiткiв знайдено не було. Проте є відмінності у тому, які практики є освітніми/розважальними для виокремлених груп пiдлiткiв. Для мiських пiдлiткiв технічна творчість, художня творчість та участь у художній самодіяльності мають освітню функцію, мотивом до занять цими видами дозвілля є певний владний ресурс. Для сiльських пiдлiткiв лише художня творчість є освітньою практикою, яка спрямована на розвиток і набуття пiдлiтками авторитету в різних фігураціях, інші ж види творчості є розважальними, спрямованими на відпочинок.

Крім цього, подорожі за кордон для мiських пiдлiткiв є освітнім видом дозвілля, для їхніх сiльських однолітків – розважальним. Цікаво, що відвідування кінотеатрів і прогулянки містом є для мiських пiдлiткiв розважальними практиками, тоді як для сiльських пiдлiткiв – освітніми. Це може бути пов’язане з тим, що для останніх, як правило, виїзди в місто, прогулянки ним, а також відвідування різноманітних закладів, у тому числі кінотеатрів, супроводжується батьківським наглядом чи контролем з боку вчителів. Адже дозвіллева інфраструктура села є набагато менш розвиненою, ніж у місті, тому більшість розважальних видів дозвілля потребують виїзду до міста. Водночас розуміння вчителів і пiдлiткiв щодо розважальних видів дозвілля відрізняються один від одного. І деякі види розважального дозвілля (яким його вважають мiські пiдлiтки) стають освітнім дозвіллям для сiльських пiдлiткiв, тобто таким, що розвиває здібності пiдлiтка, його суб’єктні характеристики. Зауважимо, що виявлені нами відмінності дозвіллевих практик сiльських і мiських пiдлiткiв ще потребують подальших підтверджень, інтерпретацій і уточнень, зокрема за допомогою якісних методик. Це допоможе більш детально з’ясувати особливості дозвілля у сiльському та мiському контекстах, а також виявити чинники, які впливають на ці особливості.

Висновки. Отже, за результатами багатовимірного шкалювання було виявлено, що, незважаючи на уніфікацію дозвіллевих практик пiдлiткової молоді, пов’язану з появою та поширенням мережі Інтернет, характерні риси соціального контексту певним чином продовжують впливати на особливості реалізації дозвілля сiльськими та мiськими пiдлiтками. На нашу думку, це пов’язано з тим, що на участь пiдлiткiв у дозвіллевих фігураціях впливають такі ресурси влади, як куль-

турний, зокрема освітній, капітал батьківської сім'ї (який відрізняється в селі та місті). Стає зрозуміло, чому всі творчі види дозвілля для міських підлітків є освітніми заняттями, а для сільських підлітків вони переважно є розважальними. Особливості таких занять, як виїзди в місто, відвідування кінотеатрів у сільському соціальному контексті, на нашу думку, також певним чином залежить від батьківського капіталу та матеріального стану сім'ї. Крім цих чинників, на нашу думку, на реалізацію дозвіллевих практик може впливати власний культурний капітал підлітків. Перевірити гіпотезу впливу культурного капіталу самих підлітків на вибір певних дозвіллевих практик ми плануємо у наших подальших дослідженнях. Пошук чинників, які впливають на дозвіллеві преференції підлітків, є надзвичайно важливим, адже від того, чому підлітки обирають ті чи інші види дозвілля та реалізують їх, залежатиме те, які особистісні характеристики вони розвинули, яких суб'єктивних рис зможуть набути, які знання, вміння та навички опанують, а отже, чи зможуть самореалізуватись у різних сферах свого життя.

Список використаних джерел

1. Сокур'янська Л.Г. Ціннісні орієнтації підліткової молоді прикордоння Центральної та Східної Європи (за результатами міжнародного дослідження). *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. 2015. № 21. С. 251–258.
2. Петко Є. Вплив міського простору на поведінку міської спільноти. *Соціологія та суспільство: взаємодія в умовах кризи. II Конгрес САУ: тези доповідей*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. С. 401–402.
3. Шатохін А.М., Вуйченко М.А. Вплив сільської поселенської мережі на формування ринку праці. *Соціологія та суспільство: взаємодія в умовах кризи. II Конгрес САУ: тези доповідей*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. С. 411–412.
4. Бровко М. Мистецтво в контексті розгортання культурного потенціалу дозвіллевих практик. *Соціологія та суспільство: взаємодія в умовах кризи. II Конгрес САУ: тези доповідей*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. С. 525–527.
5. Сушицька І. Культура дозвілля сучасної української сім'ї в кризовому соціумі. *Соціологія та суспільство: взаємодія в умовах кризи. II Конгрес САУ: тези доповідей*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. С. 561–562.
6. Агамір'ян Л. Дозвіллеві практики як фактор соціалізації міських та сільських підлітків. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. 2015. № 35. С. 92–98.

Отримано 28.11.18

References

1. Sokurianska, L.G. (2015). Value orientations of teenage youth of the border region of Central and Eastern Europe (according to international research). *Metodolohiia teorii ta praktyka sotsiologichnoho analizu suchasnoho suspilstva*, 21, 251-258 [in Ukrainian]
2. Petko, Y. (2013). Impact of urban space on the behavior of the urban community. In *Sociology and the society: interaction under the crisis. II Congress of SAU: abstracts* (pp. 401-402). Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian]

3. Shatokhin, A.M., Vuichenko, M.A. (2013). Influence of rural settlement network on labor market formation. In *Sociology and the society: interaction under the crisis. II Congress of SAU: abstracts* (pp. 411-412). Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian]

4. Brovko, M. (2013). Art in the context of deployment of cultural potential of leisure practices. In *Sociology and the society: interaction under the crisis. II Congress of SAU: abstracts* (pp. 525-527). Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian]

5. Sushytska, I. (2013). Culture of leisure of the modern Ukrainian family in a crisis society. In *Sociology and the society: interaction under the crisis. II Congress of SAU: abstracts* (pp. 561-562). Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian]

6. Ahamirian, L. (2015). Leisure practices as a factor in the socialization of urban and rural adolescents. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii: Sotsiologichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody – Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Sociological research of modern society: methodology, theory, methods* 35, 92-98 [in Ukrainian]

Received on 28.11.18